

УДК 821.161.2.09:81'44

З 91

Михайло ЗУБРИЦЬКИЙ

СЛОВО ЯК ОСНОВА БОЖОЇ ПРЕМУДРОСТІ У ВИХОВАННІ НОВИХ ПОКОЛІНЬ

У статті проаналізовано феномен слова як наріжний камінь Божої премудрості у вихованні молоді. Ідеться, зокрема, про хронотоп слова як базис комунікації, світосприйняття й світобачення. Наголошено на творчій функції слова як наратора Божої думки у творчості Івана Франка.

Ключові слова: Божя премудрість, хронотоп, світосприйняття, світобачення, творчість, наратор, національна ідея.

Постановка проблеми. Освіта як складник і визначальна ланка виховання потрібна для того, щоб активно включатися в побудову громадянського суспільства, щоб дбати про національне підґрунтя нової незалежної України, яка має зайняти чільне місце в народів вільних колі.

Дивлячись на прагматизм теперішньої освіти, на її намагання відчувати «дух часу», а також на потуги «фобів» загальмовувати наш поступ, надати йому якоїсь однобокості, мимоволі згадується Шевченкове:

*Якби ви вчилися так, як треба,
То й мудрість би була своя...*

А як учитись треба? І чого вчитись? Мовби відповідаючи на ці запитання наш великий поет наголошував на тому, «як багато важить

слово», а його побратим і послідовник Іван Франко радив шукати мудрість у писаному слові:

*Книги – морська глибина.
Той, хто пірне аж до дна,
Хоч би і труду мав досить,
Дивнії перли виносить.*

І не в слові абиякому, а такому, що є носієм усіх важливих смислів та змісту культурної традиції, у слові, натхненному Духом Святим. До того ж, говорячи про роль слова у вихованні молоді, важливо мати на оці Шлемкевичеве: «Бо треба якоїсь спорідненості душі, що в ній родиться слово, з душами, що мають прийняти те слово» [18, 10].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Свого часу архієпископ Хомиський і Підляський Іларіон (Іван Огієнко) у проповіді «Як жити на світі», адресованій молодіжній аудиторії, окреслив коло моральних проблем, відштовхуючись від основного поняття людського буття – любові. Як духовний пастир, зазначав: «Найбільша людська чеснота, з чеснот чеснота, то – любов. Перед правдивою любов'ю нічого не встоїть, не вистоїть навіть найбільший ворог. [...] Любити треба не за красу, а за добрість, за чуле серце та за спочутливу душу. Шукаймо в людині найперше щирого серця, дослідімо найперше душу її, і вже аж потім зможемо сказати свою думку про неї» [1, 5].

Важливими є роздумування Митрополита Іларіона про правду Божу: «Уся правда Божа коротко подана була ще в Старому Заповіті, як десять Божих Заповідей, що дані були Мойсеєві на Синайській Горі (Ісход 20, 2-17, Второзак 5, 6-21). І на цих десятих непорушних заповідях світ стояв і стоїть, і тільки на них він і може жити. Виконуй ці Заповіді – і будеш жити правдою. У Новому Заповіті повну, святу і чисту правду своїм живим прикладом показав нам Ісус Христос: «Я – дорога, і правда, і життя!» (Ів. 14.6). Джерелом правди на Землі є Церква Божа. Вона – хранителька правди, вона є навчителька її» [7, 6 – 7]. Жити у світі важливо, за Митрополитом, з Богом, дослухаючись до Його

Слова: «Народ, у якого більшість віруюча, є народ завжди працездатний, культурний, сильний. Такий народ завжди державний» [8, 17].

Володимир Соловйов, один із відомих релігійних філософів ХІХ ст., стверджував, що стрижнем усієї життєдіяльності є християнська ідея вселюдського християнського єднання, всесвітнього братства в ім'я Ісуса Христа. Сина Божого не можна розглядати у минулому, бо він присущий вічно у діях і помислах праведників. «Христос з'являється як вищий моральний ідеал, – резюмує Соловйов, – релігія зосереджується в особистій моральності, а її справа вбачається у порятунку окремої людської душі» [11]. Правдиве християнство повинне поширюватися на все людство і на всі справи людські. І якщо Христос є справді втілення істини, то ми мусимо визнати Його як всесвітньо-історичне начало, як живу основу і наріжний камінь вселюдської Церкви. Усі справи і відносини загальнолюдські повинні остаточно управлятися тим самим моральним началом, котрому ми поклоняємося в храмах і котре визнаємо в своєму домашньому житті, тобто началом любові, вільної злагоди та братерського єднання» [11].

Божі істини проголошуються в Слові й за допомогою Слова, воно не може бути безнаціональним, адже адресоване конкретному народові, чия унікальна історія, етнопсихологічні особливості, ментальність завжди позначаються на ньому. Т. Біленко у праці «Феномен слова в християнському культурі України» зазначає: «... слово проявляє свою креативну роль через багатючі варіанти модальності та емоційного наповнення, воно може спонукати, заохочувати, забороняти, веліти тощо. Воно може спричиняти радість і смуток, піднесення і спад, малювати бажану перспективу або попереджати про небажані можливості. ... На особливу увагу заслуговує креативна роль слова в красному письменстві [3, 90]. І якщо поет не посадовець, а той, чиїми устами промовляє Бог, то важливо з'ясувати, як йому бачаться функції мовленого ним слова.

Мета статті – продемонструвати роль слова як хронотопу історії, як вияву Божої премудрості, взявши за основу погляд на нього Івана Франка.

Іван Франко завжди прагнув, щоб Україна була соборною державою. Своїми працями «Мислі о еволюції в історії людськості», «Що таке поступ», «І ми в Європі» тощо він намагався відшукати відповідь на злободенні питання: куди іти, яким шляхом. Своїм програмним твором «Не пора, не пора» поет утверджував національну ідею як рушій історії, як поступ до нового. Справді, І. Франко «лупав сесю скалу» марновірства, лизоблюдства, ботокудства. У цьому його велика заслуга перед Україною.

Іще на зорі своєї поетичної творчості український Мойсей утверджував Божу іскру, яка так розмаїто виявилася у його багатющій спадщині. Поет тонко відчував слово, плекав багатство рідної мови. У своєму програмному трактаті «Із секретів поетичної творчості» він викладає власне розуміння естетичної концепції, яка не лише ґрунтується на вагомих здобутках того часу, а й спирається «на інтроспекцію – глибоке самостереження бурхливих творчих процесів, що відбувалися у його власній душі – душі художника, який випереджає час» [2, 62].

Сам І. Франко трактує слово, пісню як поклик до дії, пристрасть, але аж ніяк як пасивність, безнадію. «Дух, що тіло рве до бою», може перебувати в фізично немічній людини чи у велеті; важливо те, чи почують його люди, чи пробудяться, чи стануть на прою проти зла на благо добра. Ще 1910 року поет писав:

*Сучасна пісня – не перина,
Не гошпітальнеє лежання –
Вона все пристрасть і бажання,
І все вогонь, і все тривога,
Вся боротьба і вся дорога,
Шукання, дослід і погоні
До мет, що мчать по небосклоні [22, 107].*

За Франком, поет повинен жити з народом, а не намагатися стати над ним. Від нього потрібна лише правдива душевна щирість, яку має представити своїм сучасникам як власний доробок.

Саме такий поет – слуга свого народу, є для нього не лише ратаєм, але й виявом голосу Божого. Однак це можливо, коли поет свідомо визначає для себе шлях (може, творчий напрям), осмислює засоби самоствердження, коли відчуває себе відповідальним за те, що відбувається довкола за його присутності. Якщо ж життєві принципи й ідеали поета формувалися за інерцією, під тиском вироблених іншими і вже усталених шаблонів, під впливом «напрямку, якого мета одна – нажива, кар'єра, особиста користь, а при тім бажання – звільнити себе від обов'язку важкої праці для добра найближчого, рідного [...] народу» [2], якщо немає прагнення боротися, що тоді? Іван Франко вважав, що «тільки той писатель може нині мати якесь значення, хто має і вміє цілій освіченій людськості сказати якесь своє слово в тих великих питаннях, що ворухать її душею, та zarazом сказати те слово в такій формі, яка б найбільше відповідала його національній вдачі. І тільки такий писатель буде рівночасно зрозумілий і цікавий не тільки для своїх найближчих земляків, але й для цілого цивілізованого світу, бо всі знайдуть у його творах [...] ті саме чуття, сумніви, страждання, симпатії та антипатії, що становлять суть душі чоловіка» [2].

Як бачимо, для Франка неодмінною ознакою митця є його долученість до справ суспільства, органічна єдність із ним. Але ж суспільство – це не якесь аморфне згромадження атомарних сутностей, це складна неоднорідна структура, елементи якої часто конфліктують між собою, постають у розмаїтих комбінаціях – відносно сталих чи епізодичних. Про розвиток поезії, моду на різні «реформаторські» течії, які часто шкодять смакам читачів, І. Франко згадував: «В своїй суті ті люди чи «літературні течії» є рефлексами тих духових настроїв, які викликає розвій сучасної емансипаційної боротьби – з одного боку, соціальної, боротьби покривджених і упосліджених робочих мас за ідеал соціальної рівності і справедливості, а з другого боку – боротьби у сфері релігії і моралі між старою клерикальною традицією і новими критичними та гуманістичними напрямками» [17, 35].

Свого часу Гегель писав, що «вищий акт розуму, який охоплює всі ідеї, це акт естетичний, і що істина і благо поєднуються родинними зв'язками лише в красі. Філософ подібно до поета повинен воло-

діти естетичним даром. Люди, позбавлені естетичного почуття [...] – буквоїди» [4]. Правдивий предмет поезії, переконував він, становлять не сонце, не гори, не ліс чи пейзаж або зовнішність людини, кров, нерви, а духовні інтереси. Тому поезія «залишається духовною діяльністю і творить лише для внутрішнього споглядання, до якого все духовне стоїть ближче і з яким воно більш суголосне, аніж зовнішні речі в їхньому конкретному чуттєвому явленні. Тому вся ця сукупність [«весь этот круг»] лише тою мірою залучена до поезії, якою дух віднаходить у ній стимул чи матеріал для своєї діяльності; як оточення людини, її зовнішній світ, що набуває істотної цінності лише у співвідношенні з внутрішнім світом свідомості, але не має права претендувати на те, щоб самому по собі стати винятковим предметом поезії» [5].

Що ж до Франка, то його безкомпромісність у круговерті подій «останніх десятиліть XIX віку» давала можливість не лише бути світочем для свого народу, але й тим, на чію голову сипалися докори, а то й прокльони в нелюбові до Русі. Не зайве нагадати, що «останні десятиліття XIX віку» були позначені впливом модернізму, який, як зазначає Соломія Павличко «не мав серйозного критичного дискурсу» [...]. Поезія певною мірою замінила дискурс. Ця заміна відбулася не на користь поезії. Подібно до того, як література втрачає, переймаючи на себе цілком функцію державного або національного будівництва, так і поезія втрачала, беручи на себе функцію естетичного маніфесту» [10].

Іван Франко хоч не був модерністом яскраво вираженим, він тим не менш висловлював у своїх творах модерністичні мотиви, хоч і критикував модерністів у своєму «Маніфесті Молодої музи». Письменник писав у статті «Щирість тону і щирість переконань»: «Не менше цікаво було би знати, якою то «безідейністю» штуркало в очі нашим молодим москвофілам за границями Галичини. Адже ж «ретроградність» – се теж свого роду ідея; безідейним назвемо хіба чоловіка, у якого нема жодних ідей, се значить, який зовсім не думає ні про які загальні справи, вищі від його буденних, егоїстичних інтересів, або у якого всі ті «ідеї» обертаються в сфері пустих фраз, не в'яжуться з дійсним життям, держаться лише на показ. І тут, певно, не помилюся, думаючи, що між галицькими москвофілами часів сецесії можна було

знайти багату колекцію і критичних ігнорантів та карієровичів, які в своїм життю не чували ні про яку ідейну боротьбу, і скінчених циніків, які вже з батьківського дому винесли відразу і погорду до всякої такої боротьби, винесли незламну віру у вічність грубої сили і забобону, винесли певність, що, служачи тій грубій силі та плюючи на всякий ідеалізм, можна прожити щасливо, доробитися маєтку і гонорів і вмерти «маститим русским патриотом» [25].

Для Івана Франка позиція була цілком інша. Поет прагне свободи для митця, прагне, щоб людина могла повною мірою реалізувати свої духовні прагнення, щоб її екзистенція реалізувалася через маніфестацію суспільної істоти.

Звертаючись до поета, Іван Франко наголошував:

*Пророцький дар в тебе лиш на те,
Щоб іншим край обіцяний вказав ти,
А сам не входив у житло святе.
І серце чулеє на те лиш взяв ти,
Щоб кожному в день скорбі пільгу ніс,
І в горі слово теплеє сказав ти [22].*

Висновки. Отже, щастя поета – у творчості. І ота «Божа іскра», про яку двадцятилітній Франко писав у статті «Поезія і її становисько в нинішніх временах. Студіум естетичний», має бути у кожного. «Блажен бо, хто вірує», – знаємо ми і бачимо, що поет у творчості своєю кров'ю і тортурами душі у пошуках відповідного слова (підкреслення наше – М.З.) сплачує свій борг своєму народові: йому Богом дано велику милість впливати на уми тих, хто живе і буде жити після нього. І головне – нести людям свій таланти, не розмінювати його «на розпуттях велелюдних» ради «лакомства нещасного». «Тортури» тут – не метафора.

Любов до народу (якщо вона не формальна) дає свої плоди. І поет – воістину «глас Божий», він може зробити те, чого не можуть зробити політики. Бо поезія має у «своєму серці те, що не вмирає», – писала Леся Українка. Поезія – це дар Божий, і вона повинна служити нації, народу, майбутньому.

Література

1. Архиепископ Іларіон. Як жити на світі. Мій дарунок для молоді / Архиепископ Іларіон. – Холм : Свята Данилова гора, 1943 – С. 5 – 8. – 12 с.
2. Адельгейм Є. Естетичний трактат Івана Франка і проблеми психології творчості / Є. Адельгейм // Іван Франко. Із секретів поетичної творчості / Іван Франко. – К., 1969. – С. 3 – 62.
3. Біленко Т. Феномен слова в християнському культурі України / Тетяна Біленко. – Дрогобич, 1993. – 94 с.
4. Гегель Г.В.Ф. Лекции по эстетике : в 2-х т. / Г.В.Ф. Гегель. – СПб. : Наука, 1999. – Т. 2. – 603 с.
5. Гегель Г.В.Ф. Первая программа немецкого идеализма / Г.В.Ф. Гегель // Гегель Г.В.Ф. Работы разных лет : в 2-х т. / Г.В.Ф. Гегель. – М., 1970. – Т. 1. – 670 с.
6. Гуревич А.Я. Средневековый мир: культура безмолвствующего большинства / А.Я. Гуревич. – М. : Искусство, 1990. – 396 с.
7. Митрополит Іларіон. Живімо правдою! Віра. – Слово во врем'я люте : проповідь / Митрополит Іларіон. – Холм : Свята Данилова Гора, 1944. – С. 6 – 7.
8. Митрополит Іларіон. Віра. – Слово во врем'я люте : проповідь / Митрополит Іларіон. – Холм : Свята Данилова Гора, 1944. – С. 17. – 25 с.
9. Огієнко Іван (Митрополит Іларіон). Візантійська культура й Україна / Іван Огієнко // Хроніка 2000. – Вип. 37 – 38. – С. 127.
10. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі / С. Павличко. – К. : Либідь, 1997. – 38 с.
11. Соловьев В.С. Философские начала целостного знания / В.С. Соловьев // Соч. : в 2-х т. – Т. 2. – М., 1990. – 824 с.
12. Тайлор Э.Б. Первобытная культура / Э.Б. Тайлор. – М., 1989. – 575 с.
13. Франко І. Твори : у 20-ти томах / І. Франко. – К. : Держлітвидав України, 1955. – Т. 15. – 612 с.
14. Франко І. Твори : у 20-ти томах / І. Франко. – К. : Держлітвидав України, 1955. – Т. 16. – 468 с.
15. Франко І. Зібрання творів : у 50-ти томах / І. Франко. – К. : Наукова думка, 1976. – Т. 3. – 448 с.
16. Франко І. Зібрання творів : у 50-ти томах / І. Франко. – К. : Наукова думка, 1976. – Т. 31. – 596 с.
17. Франко І. Зібрання творів : у 50-ти томах / І. Франко. – К. : Наукова думка, 1976. – Т. 35. – 512 с.
18. Шлемкевич М. Загублена українська людина / Микола Шлемкевич. – К., 1992. – 158 с.

Зубрицкий Михаил. Слово как краеугольный камень Божьей премудрости в воспитании новых поколений. Стаття посвящена феномену слова как фундаменту Божьей премудрости в воспитании подрастающих поколений. Речь идет в частности о хронотопе слова

как базисе коммуникации, мировосприятия и мировоззрения. В частности акцентируется на творческой функции слова как нарратора Божьей мысли в творчестве Ивана Франко.

Ключевые слова: Божья премудрость, хронотоп, мировосприятие, мировоззрение, творчество, нарратор, национальная идея.

Zubryts'kyi Mikhaylo. The Word As The Basis of God's Wisdom in the Education of New Generations. The article deals with the phenomenon of the word as the manifestation of God's highest wisdom in bringing up the growing generation. In particular, it goes about the chronotopy of the word as a fundamental notion of communication, worldview and outlook. In the article the creative function of the word as the narrator of God's Providence in Ivan Franko's creative works is stressed.

Key words: God's highest wisdom, chronotopy, worldview, outlook, creativity, narrator, national idea.